

Staatkunde, Nederland in drievoud – Hst. 9 De Nederlandse Verzorgingsstaat

9.5 Organisatie

De term ‘verzorgingsstaat’ suggereert wellicht anders, maar behalve de overheid spelen ook andere actoren een belangrijke rol en vaak bepalende rol, zoals werkgevers- en werknemersorganisaties, woningbouwcorporaties, verzekeringsbedrijven, ziekenhuizen en thuiszorgorganisaties. De Nederlandse verzorgingsstaat heeft wat we noemen een corporatistisch karakter: allerlei maatschappelijke organisaties, die geen onderdeel uitmaken van het formele staatsbestel, zijn sterk met de overheid vervlochten, zowel in de ontwikkeling als in de uitvoering (van) beleid.

Dit corporatistisch karakter komt vooral duidelijk naar voren in het sociaal-economisch beleid. Daar bestaat een sterke traditie van overleg en afstemming tussen overheid en sociale partners: werkgevers en werknemers. Vlak na de Tweede Wereldoorlog is de Stichting van de Arbeid opgericht: een privaatrechtelijk, bipartiet (= twee partijen) overlegorgaan van werknemers en werkgevers, dat zich opwierp als vertegenwoordiger van het gehele particuliere bedrijfsleven en als platform van waaruit dit bedrijfsleven de regering van haar wensen op de hoogte kon stellen. Met de oprichting van de Sociaal-Economische Raad (SER) ontstond in 1950 ook een publiekrechtelijk, tripartiet instituut: een raad bestaande uit drieëndertig leden waarin de drie partijen vertegenwoordigd zijn door elf ondernemersleden, elf werknemersleden én elf kroonleden. De SER heeft tegenwoordig een centrale plaats in onze *overlegeconomie*. Hij adviseert de regering over de hoofdlijnen van het te voeren sociaal-economisch beleid en voert als bestuursorgaan ook een aantal wetten uit, bijvoorbeeld het toezicht op product- en bedrijfsschappen (zie paragraaf 4.3).

Zoals wij in het volgende hoofdstuk zullen zien, blijken ook op andere terreinen van de Nederlandse verzorgingsstaat corporatistische structuren te bestaan, waarbij de overheid in samenwerking met ‘het maatschappelijk middenveld’ opereert.

De nauwe samenwerking tussen overheid en maatschappelijke organisaties bij het ontwikkelen en uitvoeren van beleid levert veel stof voor discussie op. Daarbij vragen voor- en tegenstanders aandacht voor respectievelijk de voor- en nadelen die aan het corporatisme verbonden kunnen zijn.

Ten eerste is er discussie over de vraag of deze ‘overlegvorm’ wel *doelmatig en doeltreffend* is. Voorstanders stellen dat het betrekken van maatschappelijke organisaties belangrijke voordelen heeft, omdat:

- Verschillende standpunten over een onderwerp goed naar voren kunnen worden gebracht;
- De praktijkkennis die in andere organisaties aanwezig is, gebruikt kan worden bij het maken van beleidskeuzen;
- Het betrekken van de diverse organisaties (en daarmee hun achterban) kan bijdragen aan de aanvaarding van het beleid.

Tegenstanders wijzen echter op het feit dat corporatisme kan leiden tot een gebrek aan daadkracht. De corporatistische aanpak zou leiden tot stroperige procedures en halfslachtige compromissen.

en tweede is de corporatistische werkwijze interessant vanuit het oogpunt van *democratie*. Enerzijds staat het corporatisme op gespannen voet met het beginsel van evenredige representatie. Het gevaar bestaat immers dat via de corporatistische structuren bepaalde personen of groepen onevenredig veel invloed krijgen op het overheidshandelen; denk bijvoorbeeld aan situaties waarin de overheid zeer nauwe samenwerkt met vertegenwoordigers van werkgevers of werknemers. Het is in zo’n situatie mogelijk dat de samenwerkende partijen tot beslissingen komen die nadelig uitpakken voor anderen, die niet bij het overleg zijn betrokken.

Anderzijds kan het corporatisme juiste een belangrijke rol spelen waar het gaat om de versterking van het democratisch gehalte. Sommigen zien het corporatisme als een welkome aanvulling op het imperfecte

mechanisme van de verkiezing van de politieke partijen, omdat het de burger aanvullende kanalen biedt om zijn voorkeuren te uiten. Ook biedt het corporatisme bescherming tegen het ontstaan van een oppermachtige overheid (Williamson, 1989:1).

De ontwikkeling van het corporatisme in Nederland kenmerkt zich door een golfbeweging. In de jaren vijftig van de vorige eeuw kende het corporatisme nog hoogtijdagen toen, in het kader van de wederopbouw, in nauw overleg tussen de drie partijen een geleide loonpolitiek werd bedreven. In de jaren zestig en begin jaren zeventig eindigde deze nauwe samenwerking vrij abrupt en brak een tijd aan van meer gespannen verhoudingen, met stakingen en loonexplosies. In de jaren tachtig kwam vervolgens, onder druk van een slechte economische ontwikkeling, het overleg weer terug, en toen men zich in de jaren negentige afvroeg waarom Nederland het zo goed deed in vergelijking met andere landen, was het antwoord snel gevonden: 'het poldermodel'. De Nederlandse overleg democratie zou de belangrijkste verklaring zijn voor het succes van de Nederlandse economie. Zij had immers de werkbare compromissen mogelijk gemaakt, met name wat betreft loonmatiging en herverdeling van arbeid.